

УДК 338.436:334.73

Становлення сільськогосподарської обслуговуючої кооперації

О.С. Саламін
Oksanka_lviv@ukr.net

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького,
вул. Пекарська, 50, м. Львів, 79010, Україна

Аналізуються причини, що стримують становлення і розвиток в Україні сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, передумови виникнення таких кооперативів, можливості їх впливу на загальний рівень цін на сільськогосподарську продукцію, обґрунтовуються способи державної підтримки кооперативів. Показано, що поява обслуговуючих кооперативів у світовій практиці пов'язана з монополізацією сфери закупівель продукції. Створення кооперативів і формування на кооперативних засадах маркетингових каналів було способом протидії монополю низьким закупівельним цінам. У жодній країні без створення таких кооперативів лише державним регулюванням не вдалось забезпечити підтримання паритету цін на сільськогосподарську та промислову продукцію. Досліджувався вплив державної підтримки кооперативів. Організаційні зусилля державних органів управління сільським господарством та пряма державна фінансова підтримка сприяли збільшенню кооперативів, однак не мали помітного впливу на обсяги послуг, що надавались кооперативами. Якщо державна фінансова підтримка є визначальним чинником створення кооперативу, то це провокує появу псевдокооперативів, метою створення яких є одержання цієї підтримки. Ідея створення обслуговуючих кооперативів неоднозначно сприймається їх потенційними засновниками – власниками особистих селянських господарств та фермерами. Скептицизм породжує втручання органів державного управління сільським господарством у діяльність обслуговуючих кооперативів, що видається як організаційна підтримка таких кооперативів. Зроблено висновок, що необхідною умовою виникнення та розвитку життєздатних кооперативів є забезпечення ними засновникам та учасникам відсутніх переваг. Пропонується на кооперативних засадах формувати інфраструктуру аграрного ринку, а державну фінансову підтримку спрямовувати на кооперативи, якими пропонуватиметься конкурентоспроможна на зовнішньому ринку продукція.

Ключові слова: обслуговуючі кооперативи, заготівельно-збутові кооперативи, державна фінансова підтримка кооперативів, псевдокооперативи, життєздатні кооперативи.

Становление сельскохозяйственной обслуживающей кооперации

О.С. Саламин
Oksanka_lviv@ukr.net

Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицкого,
ул. Пекарская, 50, г. Львов, 79010, Украина

Анализируются причины, сдерживающие становление и развитие в Украине сельскохозяйственных обслуживающих кооперативов, предпосылки возникновения таких кооперативов, возможности их влияния на общий уровень цен на сельскохозяйственную продукцию, обосновываются способы государственной поддержки кооперативов. Показано, что в мировой практике обслуживающие кооперативы создавались в условиях монополизации сферы закупок продукции. Создание кооперативов и формирования на кооперативных началах маркетинговых каналов было способом противодействия монополю низкими закупочными ценами. Ни в одной стране без создания таких кооперативов только государственным регулированием не удавалось обеспечить поддержание паритета цен на сельскохозяйственную и промышленную продукцию. Исследовалось влияние государственной поддержки кооперативов. Организационные усилия государственных органов управления сельским хозяйством и прямая государственная финансовая поддержка способствовали увеличению кооперативов, однако не имели заметно влияния на объемы услуг, которые предоставлялись кооперативами. Если государственная финансовая поддержка является определяющим фактором создания кооператива,

Citation:

Salamín, O.C. (2016). Formation agricultural service cooperatives. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj*, 18, 2(69), 127–131.

то это провоцирует появление псевдокооперативов, целью создания которых является получение этой поддержки. Идея создания обслуживающих кооперативов неоднозначно воспринимается их потенциальными учредителями – собственниками личных крестьянских хозяйств и фермерами. Скептицизм порождает вмешательство органов государственного управления сельским хозяйством в деятельность обслуживающих кооперативов, что выдается за организационную поддержку таких кооперативов. Сделан вывод, что необходимым условием возникновения и развития жизнеспособных кооперативов является обеспечение ими учредителям и участникам осязаемых преимуществ. Предлагается на кооперативных началах формировать инфраструктуру аграрного рынка, а государственную финансовую поддержку направлять на кооперативы, которыми будет предлагаться, конкурентоспособна на внешнем рынке продукция.

Ключевые слова: обслуживающие кооперативы, заготовительно– сбытовые кооперативы, государственная финансовая поддержка кооперативов, псевдокооперативы, жизнеспособные кооперативы.

Formation agricultural service cooperatives

O.C. Salamin
Oksanka_lviv@ukr.net

The reasons that hinder the formation and development in Ukraine agricultural service cooperatives background of such cooperatives, their possible impact on the overall level of prices for agricultural products, substantiated methods of government support cooperatives are analyzed. It is shown that the emergence of service cooperatives in the world is related to the monopolization of the procurement of products. Establishment of cooperatives and the formation of cooperative principles of marketing channels was a way to counter monopolistic low purchasing prices. No country without the creation of cooperatives only government regulation could not ensure the maintenance of parity prices for agricultural and industrial products. The effect of government support cooperatives. Organizational efforts of state governments in agriculture and direct state financial support contributed to the increase of cooperatives, but had tangible impact on the volume of services provided to cooperatives. If the state financial support is a determining factor in the creation of the cooperative, it provokes the appearance pseudo cooperatives, to create which is to provide this support. The idea of creating service cooperatives ambiguously perceived their potential shareholders – owners of private farms and farmers. Skepticism generates interference of government activities in agriculture service cooperatives issued as organizational support of cooperatives. Necessary condition for the emergence and development of viable cooperatives is to ensure their founders and members tangible benefits. It is proposed to form a cooperative basis agrarian market infrastructure, and financial state, maintaining direct to cooperatives, which offered competitive products on the international market.

Key words: service cooperatives, harvesting and marketing cooperatives, state financial support cooperatives, pseudo cooperatives, viable cooperatives.

Вступ

Наукові проблеми кооперування відносяться до класичних. У різні історичні періоди вивчалися можливості вирішення на засадах кооперації існуючих завдань, досліджувалися принципи та можливі організаційні форми кооперування. В умовах формування ринкових відносин особливої актуальності набувають ідеї становлення і розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації. Створення обслуговуючих кооперативів є способом адаптації до ринкового середовища невеликих за розмірами суб'єктів господарювання. Такі кооперативи дозволяють поєднати невеликі розміри виробників сільськогосподарської продукції з перевагами великого виробництва. На дослідження цих проблем спрямовується належна увага вчених. Їх вирішенню присвячені публікації Збарзького В.К., Зіновчука В.В., Маліка М.Й., Молдав Л.В., Шибаніна В.С. тощо. У більшості з них показано зарубіжний досвід створення таких кооперативів. Петер М.В. пропонує впроваджувати прозорі, засновані на демократичних засадах схеми управління кооперативами (Peteg, 2014). Рибак Я.Я. обґрунтовує необхідність створення відповідних умов для розвитку кооперативних формувань (Рубак, 2014). Розвиток системи обслуговування сільського господарства на кооперативних засадах Малік М.Й. вважає «найефективнішим способом боротьби з паразитуючим посередництвом» (Malik, 2014). Значна увага вчених до проблем обслуговуючої кооперації поєднується з

повільним формуванням сфери обслуговування на кооперативних засадах. Актуальністю цих проблем обумовлена тема статті, її мета та завдання досліджень.

Метою статті є виявлення причини, що стримують становлення обслуговуючої кооперації у сільському господарстві та обґрунтування способів їх подолання. Для досягнення мети вирішувалися такі завдання як здійснення аналізу передумов виникнення обслуговуючих кооперативів, виявлення можливостей впливу кооперативів на загальний рівень цін реалізації продукції, обґрунтування способів удосконалення державної підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.

Матеріал і методи досліджень

Застосовувались загальноприйняті методи наукових досліджень. Для виявлення причин, що стримують процеси створення кооперативів використовувався монографічний метод. Метод порівняльного аналізу застосовувався для вивчення специфічних особливостей вітчизняного сільського господарства і їх впливу на формування сфери послуг на кооперативних засадах. Джерелом інформації були дані Державної служби статистики і Міністерства аграрної політики та продовольства України.

Результати та їх обговорення

Реформування сільського господарства України на засадах приватної власності та ринкових відносин здійснювалось реорганізацією колишніх колгоспів і радгоспів, що супроводжувалось їх розукрупненням, використанням земельних паїв для збільшення розмірів особистих селянських та створення фермерських господарств. Часто руйнувались цілісні майнові комплекси. Землі передавались без засобів виробництва. Багато створених суб'єктів господарювання були позбавлені власних складських приміщень, токів, ремонтних майстерень тощо. В таких умовах особливої актуальності набувають ідеї створення на кооперативних засадах сфери обслуговування виробників продукції.

Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи є загальним, поширеним у всіх країнах світу явищем. Навіть у колишньому Радянському Союзі у другій половині 70–х років XX століття пропагувались ідеї міжгосподарської кооперації, хоч в умовах великотоварного виробництва нагальної потреби у них не існувало. Невеликі товаровиробники об'єднують свої зусилля для спільного виконання тих функцій, які окремо кожний з них не може виконувати, або їх спільне виконання є ефективнішим, ніж індивідуальне.

Ретроспективний аналіз виникнення та розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів свідчить, що їх поява у світовій практиці пов'язана з монополізацією сфери закупівель продукції. Їх створення було способом протидії монополю низьким закупівельним цінам на сільськогосподарську продукцію. На кооперативних засадах невеликими виробниками формувались великі партії товарів, які виводились на ринок, минаючи монополю структуру, що диктувала ціни.

Значна увага до ідей становлення обслуговуючих кооперативів в Україні поєднується з тим, визначальними функціями таких кооперативів вважається надання технічних та технологічних послуг. Поширені пропозиції щодо створення і заготівельно–збутових кооперативів. Але пропагується, як правило, лише спільне виконання логістичних операцій у процесі доведення продукції до заготівельної організації чи переробного підприємства, яким продукція може бути реалізована за тими ж цінами, що і окремо кожним виробником. Проблеми формування прийнятних для сільського господарства закупівельних цін переважно пропонується вирішувати їх державним регулюванням та державною фінансовою підтримкою сільськогосподарських товаровиробників.

Державне регулювання цін, по–перше, є загальноприйнятим явищем в умовах економічної кризи. Політика цінового паритету була серцевиною аграрної політики США в умовах глибокої депресії у кінці 20–х років минулого століття. По–друге, у жодній країні лише державним регулюванням цін без формування на кооперативних засадах альтернативних каналів просування продукції не вдавалось долати монополюні тенденції у ціноутворенні. По–третє, ті способи державного впливу на ціни, які у світовій практиці застосовувались в минулому столітті у даний час в

Україні можуть пропонуватись лише із застереженнями. У США, наприклад, для підтримання необхідного рівня ціни, сільськогосподарська продукція закуплялась товарно–кредитними корпораціями, які є структурними підрозділами Міністерства сільського господарства США. Закуплена продукція збувалась переважно на зовнішніх ринках. Після посилення міжнародної конкуренції такий підхід застосовувати проблемно. Крім того вплив державних органів на ціну обмежується СОТ як такий, що спотворює ринкові результати.

Проблеми можливостей та доцільності державного регулювання цін складні і багатопланові, виходять за межі теми статті. Все ж положення щодо обмеження державного втручання у ціноутворення прийнятні в основному для країн із сформованим ринковим середовищем і ринковим генеруванням цін. В Україні державне регулювання цін не спотворює, а коригує ціни, спотворені окремими структурами, що мають монополюний вплив на їх формування. Збутовий кооператив є фізичним елементом інфраструктури аграрного ринку. Створенням кооперативу формується конкурентне ринкове середовище, у якому генеруються товаропотоки та ціни. Впливом збутових кооперативів на формування цін обумовлено створення в економічно розвинутих країнах на кооперативних засадах у сировинних зонах оптових ринків сільськогосподарської продукції та організації у них аукційних торгів. Результати цих торгів та поширення інформації про них без прямого державного втручання у ціноутворення забезпечують вплив на загальний рівень цін, формування їх на ринкових засадах. Позбавлені монополюного впливу ціни реалізації продукції сприяли зміцненню економічного стану учасників кооперації, подальшому розширенню їх участі у господарській діяльності кооперативу та переліку послуг, що надавались кооперативами. Обслуговуючі кооперативи трансформувались у багатофункціональні. В Україні створення оптових ринків випереджувало процеси формування збутових кооперативів. Оптові ринки створювались приватним капіталом у великих містах. Від звичайних міських продовольчих ринків вони відрізняються лише можливістю реалізації більших обсягів продукції з власних транспортних засобів. Аукційні торги тут не проводяться і порівняно із зарубіжними оптовими ринками вітчизняні мають менший вплив на ринкове котирування і загальний рівень цін.

На формування обслуговуючої кооперації у сільському господарстві України спрямовувались організаційні зусилля державних органів управління, здійснювалась державна фінансова підтримка. Для активізації процесів створення і розвитку кооперативів постановою Кабінету Міністрів України від 12 грудня 2000 року № 1858 затверджено Програму розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Очікувалось, що у результаті реалізації цієї програми буде створено нову організаційну структуру сільського господарства. Для реалізації Програми передбачалось розробляти і поширювати серед потенційних засновників примірні статuti таких кооперативів, розробляти методичні рекомендації для планування

діяльності кооперативів та обліку у них, здешевлення продуктів тощо. На реалізацію Державної цільової економічної програми підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 3 червня 2009 року № 557 передбачалося спрямувати 6,5 млрд гривень держбюджетних коштів. Програму планувалось виконувати трьома етапами:

– на першому етапі до 2009 року – розробити нор-

мативно–правові акти створення взірцевих кооперативів;

– на другому етапі до 2011 року – удосконалити механізм державної підтримки і створити 2,5 тисячі кооперативів;

– на третьому етапі до 2015 року – виконати Програму у повному обсязі.

У результаті такого підходу до створення і підтримки кооперативів їх кількість зросла (рис. 1).

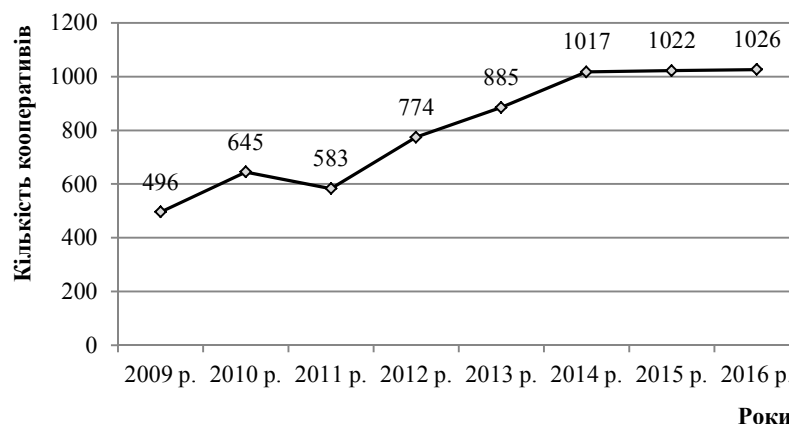

Рис. 1. Кількість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні на початок року.

Джерело інформації: дані Міністерства аграрної політики та продовольства України.

Однак кооперативи не здійснювали помітного впливу на обсяги наданих сільськогосподарським виробникам послуг. Визначальний вплив на створення кооперативів мали не намагання сільськогосподарськими товаровиробниками реалізувати свої економічні інтереси, а організаційні зусилля органів управління сільським господарством. Ідея створення обслуговуючих кооперативів неоднозначно сприймалась їх потенційними засновниками – власниками особистих селянських господарств та фермерами. Багато з них такі кооперативи ототожнювали з міжгосподарськими підприємствами, які у колишньому Радянському Союзі створювались у другій половині 70–х років. Відірвавшись від учасників кооперації, вони здійснювали свою діяльність, нехтуючи їх інтересами. Цьому сприяло втручання органів державного управління сільським господарством у діяльність обслуговуючих кооперативів, що видавалось як організаційна підтримка таких кооперативів.

Державна аграрна політика та фінансова підтримка є вагомими чинниками активізації процесів створення обслуговуючих кооперативів. Однак, якщо державна фінансова підтримка є визначальним чинником створення кооперативу, то це провокує появу псевдокооперативів, метою створення яких є одержання цієї підтримки. Виникнення та розвитку життєздатних обслуговуючих кооперативів слід очікувати, якщо вони забезпечуватимуть засновникам і учасникам відчутні переваги. Свідченням цього є існування неформальних прототипів таких кооперативів, які функціонують без формальної реєстрації. Наприклад, власники особистих селянських господарств спільно орендують транспортні засоби для доставки продукції

на оптовий ринок сільськогосподарської продукції. Вони розширюватимуть свою діяльність, здійснюватимуть пайові внески на створення збутового кооперативу, якщо учасником кооперації буде оптовий ринок. Доцільність кооперативних структур для оптового ринку визначається можливістю розширення діяльності і збільшення товарообігу. Залучені кошти використовуватимуться для будівництва сховищ для продукції, придбання транспортних засобів та за вказівкою власників сільськогосподарської продукції її збуту на умовах консигнації на оптовому ринку.

Розвиток молочарських обслуговуючих кооперативів можна активізувати спрямуванням державної фінансової підтримки на організацію переробки в них молока. Необхідною умовою цього може бути попередня розробка бізнес–плану виробництва конкурентоспроможних на зовнішньому ринку молочних продуктів. Кошти державної підтримки слід використовувати для збільшення і поліпшення якісного складу стада корів, придбання засобів, необхідних для застосування визначеної бізнес–планом технології виробництва і переробки молока. Для здійснення контролю за використанням коштів держава може бути власником придбаних за них засобів до досягнення сформованої таким чином системою державно–приватного партнерства проектних показників. Після цього дані кошти можуть бути передані на збільшення розміру пайових внесків учасників кооперації.

Висновки

Загальне поширення у всіх економічно розвинутих країнах світу сільськогосподарських обслуговуючих

кооперативів поєднується з початковими етапами їх становлення в Україні. Організаційні заходи державних органів управління сільським господарством та державна фінансова підтримка лише частково активізують їх створення. При цьому збільшення кількості кооперативів не забезпечує помітного зростання обсягів наданих послуг у сфері виробництва та реалізації продукції. Необхідною умовою створення життєздатних кооперативів є урахування економічних інтересів потенційних засновників та учасників, а з урахуванням цілей державної аграрної політики фінансову підтримку доцільно спрямовувати на створення на кооперативних засадах інфраструктури аграрного ринку, сприяння виробництву конкурентоспроможної на зовнішньому ринку продукції.

Перспективи подальших досліджень. Перспективи подальших досліджень визначаються актуальністю та практичною значимістю виявлення чинників, що впливають на виникнення і розвиток життєздатних обслуговуючих кооперативів.

Бібліографічні посилання

- Malik, M.Y. (2014). Formuvannia ta rozvytok kooperatyvnykh vidnosyn v ahrarnii sferi ekonomiky Ukrainy. *Ekonomika APK*. 7, 76–82 (in Ukrainian).
- Peter, M.V. (2014). Transparentnist yak systemno-funktsionalnyi fenomen demokratychnoho pryntsyphu upravlinnia silskohospodarskoho obsluhovuiuchoho kooperatyvu. *Ekonomika APK*. 5, 71–76 (in Ukrainian).
- Rybak, Ya.Ya. (2014). Silskohospodarska obsluhovuiucha kooperatsiia yak zasib rozvytku osobystykh selianskykh gospodarstv. *Ekonomika APK*. 9, 103 – 107 (in Ukrainian).
- Shebanin, V.S. Shevchenko, T.V. (2013). Rozvytok kooperatsii v APK: problemy ta napriamy yikh podolannia. *Ekonomika APK*. 2, 9 – 12 (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 26.09.2016